

© Видавець Інститут кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України, 20.09.2026

Це – препринт відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.uk>

Автори підтверджують, що даний препринт відповідає всім вимогам Договору приєднання

https://arxiv.nas.gov.ua/public/accession_agreement.html

Використання солверів Concorde та CPLEX для розв’язання симетричних задач комівояжера в евклідовій та мангеттенській нормах

Касім Аніса¹ [0000-0003-3627-3855], Палагін Олександр¹ [0000-0003-3223-1391],

Стецюк Петро¹ [0000-0003-4036-2543], Хом’як Ольга¹ [0000-0002-5384-9070]

¹ Інститут кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України, проспект Академіка Глушкова, 40, Київ, 03187, Україна

stetsyukp@gmail.com

Анотація. Досліджено можливості оптимізаційних солверів Concorde та CPLEX з NEOS-сервера для розв’язання задач комівояжера різної розмірності з використанням евклідової та мангеттенської норм для обчислення матриці відстаней. Сформульовано задачу пошуку всіх оптимальних маршрутів комівояжера на основі класичних обмежень Міллера–Таккера–Земліна, що гарантують зв’язність кожного знайденого маршруту, доповнених додатковими обмеженнями, які виключають повторне знаходження вже відомих обходів. Обчислювальні експерименти виконано для трьох тестових наборів даних, що містять опис графів відповідно з 38, 57 і 1354 вершинами, побудованими за географічними координатами населених пунктів Республіки Джибуті (перший тест) та Київської області України (два інших тести).

Ключові слова: оптимальний маршрут, симетрична задача комівояжера, алгоритми TSP, обмеження Міллера–Таккера–Земліна, географічні координати, евклідова норма, мангеттенська норма, AMPL, NEOS-сервер, солвер Concorde, солвер CPLEX, граф.

1 Вступ

Задача комівояжера (TSP – *Travelling Salesman Problem*) є однією з найвідоміших задач комбінаторної оптимізації, що має широке практичне застосування у сфері логістики, транспорту, геоінформаційних систем, телекомунікацій і робототехніки. Її суть полягає в знаходженні найкоротшого, за довжиною або часом, можливого маршруту, який проходить через задану множину міст (вузлів, вершин графа) лише один раз і повертається у початкову точку.

У випадку симетричної задачі комівояжера (STSP – *Symmetric TSP*) вартість переміщення між будь-якою парою міст є однаковою в обох напрямках, що сприяє розробці та використанню специфічних методів і алгоритмів для її розв’язування. Одним із ключових чинників, що впливають на розв’язок STSP, є метрика (норма), в якій обчислюються відстані між вершинами графа.

У більшості випадків (наприклад, для логістичних маршрутів між населеними пунктами, для авіаційних та морських перевезень або для доставки товарів, медикаментів, пошти дронами) використовується евклідова норма L_2 , яка відображає геометричні відстані між пунктами в евклідовій метриці. Проте в окремих задачах (міська логістика або навігація в умовах ортогональної вуличної мережі) доцільно застосовувати інші норми, такі як: мангеттенська (L_1), де пересування можливе лише вздовж горизонтальних і вертикальних напрямків, або Чебишовська (мінімаксна), що підходить для випадків, де важливо контролювати максимальне відхилення, зокрема, у плануванні руху роботів по прямокутній сітці. Можна вибрати параметр $p \geq 1$ загальної L_p -норми, яка краще відповідає конкретним середовищам із різними обмеженнями, наприклад, за наявності рухливих перешкод, а це відкриває можливість адаптувати обчислення до визначених особливостей маршруту комівояжера.

Зауважимо, що вибір метрики у задачі комівояжера визначає вигляд оптимального маршруту, його довжину та час знаходження.

Сучасна практика розв'язування TSP передбачає використання оптимізаційних солверів (розв'язувачів) для пошуку оптимального маршруту. Серед солверів можна виділити такі:

- Concorde – спеціалізований солвер для TSP, який реалізує потужні комбіновані алгоритми: гілок та меж (*branch-and-bound*), січних площин (*cutting planes*) та евристики Ліна–Кернігана;
- CPLEX – універсальний солвер від IBM ILOG для задач змішаного цілочислового лінійного програмування, для якого достатньо сформулювати STSP як задачу MILP (*Mixed Integer Linear Programming*) з відповідними обмеженнями.

Мета даної роботи – дослідити можливості розв'язання задач комівояжера за допомогою солверів Concorde та CPLEX з NEOS-сервера при різних кількостях вершин у тестових наборах даних та з різними нормами для обчислення відстаней між вершинами.

Основну увагу буде приділено аналізу залежності часу розв'язування та якості отриманих розв'язків від розміру задачі, виду норми та особливостей кожного солвера.

Матеріал роботи викладено у чотирьох ключових розділах (2–5).

У розділі 2 представлено загальну постановку і класифікацію задач комівояжера, визначено особливості STSP, наведено класи алгоритмів TSP.

У розділі 3 подано характеристику орієнтованого на STSP оптимізаційного солвера Concorde з NEOS-сервера. Розглянуто процес взаємодії користувача з веб-формою цього солвера під час опису і надсилання конкретної задачі для виконання на сервер. Досліджено формати вхідних даних (спрощену версію та стандартний TSPLIB) для опису TSP-задач. Проаналізовано відомий бенчмарк, який містить набір тестових задач різного розміру, що слугують еталоном для порівняння ефективності точних алгоритмів TSP. Згадано встановлений за допомогою Concorde світовий рекорд з розв'язання найбільшої на сьогодні задачі комівояжера, що включає 85 900 міст. Наведено перелік сфер практичного застосування солвера.

У розділі 4 представлено тестові приклади симетричних задач трьох розмірів (38, 57 і 1354 точки) для отримання засобами Concorde точних і наближених розв'язків у різних

метриках. Перша тестова задача використовує відомий (з бібліотеки World TSP) набір координатних даних, що стосуються населених пунктів Республіки Джибуті (держави в Східній Африці), друга і третя – базуються на власних наборах тестових даних, пов'язаних з населеними пунктами Київської області зі стартовою вершиною у м. Київ.

У розділі 5 сформульовано задачу пошуку всіх оптимальних маршрутів та знайдено її розв'язки за допомогою солвера CPLEX з NEOS-сервера для тестових даних двох наборів: 38 населених пунктів Республіки Джибуті та 57 населених пунктів Київської області (включно з м. Київ). В експериментах розглянуто два варіанти побудови матриці відстаней на основі вхідних координат – з округленням відстаней або до метрів, або до кілометрів, що суттєво впливає на кількість знайдених оптимальних розв'язків.

Результати цього дослідження можуть бути корисними для розробників систем маршрутизації, які працюють з географічними, логістичними або транспортними даними, а також для дослідників у галузі оптимізації, дискретної математики, дослідження операцій та прикладних геоінформаційних систем [1–9].

2 Загальна постановка і класифікація задач комівояжера

Формулювання задачі. З точки зору комбінаторної оптимізації задача комівояжера формулюється таким чином. Нехай задана матриця $D=[d_{ij}]$, кожен її елемент d_{ij} , $i, j = 1, \dots, n$ – це відстань (вартість) переходу з вершини i у вершину j . Необхідно знайти таку перестановку цілих чисел від 1 до n , при якій досягається мінімум вартості маршруту.

TSP належить до класу NP-складних задач [1–3].

Класифікація TSP. Властивості матриці вартостей $D=[d_{ij}]$ дозволяють класифікувати задачі комівояжера [2].

Означення 1. Якщо $d_{ij} = d_{ji}$ для будь-яких $i, j = 1, \dots, n$, то TSP називається *симетричною* задачею (STSP), інакше – *асиметричною* (ATSP).

Означення 2. Нехай для будь-яких $i, j, k = 1, \dots, n$ має місце нерівність трикутника $d_{ij} \leq d_{ik} + d_{kj}$. Тоді TSP називається *метричною* задачею.

Означення 3. Якщо d_{ij} є евклідовою відстанню для будь-яких i та j , то TSP називається *евклідовою* задачею.

Очевидно, що евклідова TSP буде також симетричною і метричною.

Означення 4. Якщо для будь-яких i та j відстань d_{ij} обчислена за L_p -метрикою, то задачу комівояжера будемо називати *нормованою* задачею.

Формулювання STSP. Симетрична задача комівояжера формалізується як задача на зваженому повному графі $G=(V, E)$, де $V=\{1, 2, \dots, n\}$ – множина вершин графа, а E – множина його ребер, кожному з яких відповідає вага $d_{ij} = d_{ji}$, що дорівнює відстані між вершинами i та j .

Необхідно знайти цикл мінімальної довжини, який проходить через усі вершини лише один раз. Цю задачу можна описати за допомогою відповідних моделей змішаного цілочислового (булевого) лінійного програмування [4, 7–9].

Визначення вагових коефіцієнтів. Вартість переміщення (вагові коефіцієнти) між вершинами i та j , розміщеними у двовимірному просторі, обчислюється за такими нормами:

- евклідова норма (L_2):

$$d_{ij} = \sqrt{(x_i - x_j)^2 + (y_i - y_j)^2};$$

- мангеттенська норма (L_1):

$$d_{ij} = |x_i - x_j| + |y_i - y_j|;$$

- Чебишовська норма (мінімаксна):

$$d_{ij} = \max(|x_i - x_j|, |y_i - y_j|);$$

- загальна L_p -норма ($p \geq 1$):

$$d_{ij} = (|x_i - x_j|^p + |y_i - y_j|^p)^{1/p},$$

де (x_i, y_i) , (x_j, y_j) – евклідові координати вершин.

Для тестування симетричних задач комівояжера на різних наборах даних будемо використовувати лише дві норми L_2 та L_1 .

Алгоритми TSP. Алгоритми розв'язування задач комівояжера за точністю можуть бути розділені на два класи – точні та наближені (евристичні) [2, 3]. Точні алгоритми гарантовано знаходять глобальний оптимальний розв'язок за обмежений процесорний час. На відміну від точних, наближені алгоритми дають прийнятні розв'язки за відносно малий час обчислень, але не гарантують знаходження оптимального розв'язку.

Одним з найефективніших наближених алгоритмів розв'язування симетричних задач комівояжера є алгоритм Ліна–Кернігана [2, 3, 6], який відноситься до локальних алгоритмів оптимізації. Він описується в термінах замін (або ходів), які можуть перетворювати один обхід (маршрут) в інший.

Отримавши на вхід початковий маршрут (обхід), алгоритм виконує заміни ребер, що знижують вартість поточного обходу до тих пір, поки не буде отримано такий обхід, для якого жодна заміна не дає покращення вартості. Цей процес може бути повторений декілька разів для різних початкових обходів, які генеруються випадковим чином.

3 Особливості солвера Concorde TSP

Загальна характеристика та варіанти розгортання солвера. Concorde – це високопродуктивний солвер, орієнтований спеціально на симетричні TSP великих розмірів [10]. Він використовує комбіновані алгоритми, як наближені, так і точні:

комбінаторні евристики Ліна–Кернігана, алгоритм відсікаючих площин, алгоритм гілок і меж, останні з яких дуже вимогливі до потужності комп’ютерів.

Використання точних алгоритмів досягається через інтеграцію з LP-солверами (QSOpt та CPLEX [11]), яку надає сервер NEOS (*Network-Enabled Optimization System*) – безкоштовна хмарна платформа для розв’язування широкого спектра задач оптимізації.

NEOS-сервер як відкритий веб-сервіс дозволяє дослідникам запускати задачі оптимізації на віддалених кластерах, використовуючи різні оптимізаційні солвери, включаючи програму Concorde.

Ця програма доступна для академічних досліджень у двох варіантах:

- 1) *настільна версія* (IDE, створена мовою програмування ANSI C), яку можна завантажити за адресою <https://www.math.uwaterloo.ca/tsp/concorde/>;
- 2) *серверна версія* реалізована як віддалений солвер, що працює на розподілених високопродуктивних комп’ютерах в Університеті штату Аризона (США) з доступом через платформу NEOS.

Солвер Concorde розміщується у глобальній мережі Інтернет за посиланням: <https://neos-server.org/neos/solvers/co:concorde/TSP.html>, перехід за яким здійснюється після вибору користувачем відповідного солвера з розділу комбінаторної оптимізації та цілочислового програмування платформи NEOS, рис. 1.

Combinatorial Optimization and Integer Programming

- BiqMac [SPARSE]
- **concorde [TSP]**

РИС. 1. Точка доступу до солвера Concorde через NEOS-сервер.

Взаємодія користувача через веб-інтерфейс NEOS. Веб-форму для надсилання завдань до солвера Concorde з NEOS-сервера зображено на рис. 2.

Дані, призначені для Concorde, можуть бути надіслані на сервер в одному з двох варіантів: або як вхідний файл зі списком (x, y) -координат, що використовуються для обчислення відстаней, виміряних за нормами L_2 та L_1 , або ж як вхідний файл формату бібліотеки TSPLIB [12] для симетричних задач.

Користувач може вибирати між застосуванням точних алгоритмів та евристики Ліна–Кернігана (особливо для задач великих розмірів). У випадку вибору точних алгоритмів солвер Concorde використовує LP-солвери CPLEX або QSOpt, а для випадку наближених алгоритмів – евристику Ліна–Кернігана. В обох варіантах існує можливість використовувати або фіксоване початкове значення випадкової величини, рівне 99, або змінне, яке має вплив на різноманітність евристичних розв’язків.

На сторінці адміністрування завдань платформи NEOS за іменем та паролем поточної задачі можна переглянути результати її розрахунку.

Алгоритм дій користувача під час заповнення веб-форми NEOS-сервера зводиться до наступної послідовності кроків:

Using the NEOS Server for concorde/TSP

Web Submission Form

Concorde data(xy-list file, L2 norm)
Enter the complete path to the file with the xy-list (distances measured in the Euclidean(L2) norm)
 Файл не выбран

Concorde data(xy-list file, L1 norm)
Or, enter the complete path to the file with the xy-list (distances measured in the Manhattan(L1) norm)
 Файл не выбран

Concorde data(TSPLIB format file)
Or, enter the complete path to the symmetric TSPLIB file
 Файл не выбран

Algorithm
Choose the algorithm (cqs=QSopt, con=CPLEX [default], lk=Lin-Kernighan)
☒ Concorde(CPLEX)
☐ Concorde(QSopt)
☐ Lin-Kernighan

Random seed
Choose the random seed (fixed=99 [default], variable=random)
☒ fixed
☐ variable

PDF plot
PDF file of the optimal tour? (no [default], cp=yes, pf=w/o cities)
☒ No tour plot
☐ PDF of optimal tour
☐ Without cities

Comments

Additional Settings
☐ Dry run: generate job XML instead of submitting it to NEOS
☐ Short Priority: submit to higher priority queue with maximum CPU time of 5 minutes
E-Mail address: ☒ Auto-Fill

Please do not click the 'Submit to NEOS' button more than once.

РИС. 2. Веб-форма надсилання задач до солвера Concorde в інтерактивному режимі через клієнтський інтерфейс NEOS-сервера.

1. Ввести повний шлях до одного з файлів, в якому збережено вхідні дані.
2. Вибрати один з алгоритмів розв'язування задачі (con=CPLEX [за замовчуванням] або cqs=QSOpt, або lk=Lin-Kernighan).
3. Вибрати один з режимів роботи Concorde, пов'язаний з початковим значенням випадкової величини (*random seed*): режим за замовчуванням, коли значення *seed* є фіксованим і дорівнює 99, або режим, коли значення *seed* є змінним і випадковим, тобто генерується щоразу новим при кожному запуску алгоритму. Вибір режиму дозволяє керувати тим, чи буде процес розв'язування задачі завжди однаковим і відтворюваним, чи навпаки – варіюватиметься випадково для пошуку різних можливих результатів.
4. Вибрати одну з опцій для відображення оптимального маршруту: без його візуалізації (ні [за замовчуванням]); створити PDF-файл з побудованим оптимальним маршрутом (sr=tak); побудувати маршрут без підписів міст (pf=w/o cities).
5. Додати коментарі за необхідності.
6. Встановити додаткові налаштування:
 - пробний запуск: дає змогу згенерувати XML-файл завдання без надсилання на NEOS-сервер;
 - короткий пріоритет: дозволяє вибрати вищий рівень пріоритету обробки завдання на сервері, якщо максимальний процесорний час його виконання не перевищує 5 хвилин.
7. Ввести адресу електронної пошти (обов'язково), для зручності ввімкнути автозаповнення.
8. Натиснути кнопку «Надіслати на NEOS» не більше одного разу.

Функціонал серверної версії Concorde передбачав, що користувачі, які надсилають дані через веб-сайт (не електронною поштою чи XML-RPC), можуть додатково отримати PDF-файл із графічним відображенням знайденого оптимального маршруту. Однак зараз ця функція не працює, тому користувачам доводиться створювати власну процедуру візуалізації наданого сервером розв'язку задачі.

Переваги інтерактивного використання Concorde через NEOS-сервер:

- простота (відсутня потреба локального встановлення Concorde або сторонніх бібліотек);
- точність (гарантується знаходження глобального оптимуму за умови коректного формулювання задачі, точніше її вхідних даних);
- швидкість (характерна для задач малих/середніх розмірів завдяки потужним обчислювальним ресурсам, що надаються NEOS-сервером);
- можливість генерації XML-коду для надісланого завдання з метою автоматизації процесів (за допомогою скриптів Python можна автоматизувати подачу задач, обробку результатів та візуалізацію згенерованих розв'язків).

Бенчмарк Concorde для задач різних розмірів. Бенчмарк (від англ. *benchmark*) у комп'ютерній термінології – це програма чи набір тестів, що використовуються для вимірювання продуктивності комп'ютерної системи або її компонентів. Щоб мати уявлення про продуктивність пакета Concorde, який використовує солвери лінійного програмування CPLEX та QSOpt, науковою спільнотою протестовано 23 задачі різної

розмірності з бібліотеки TSPLIB. Результати часових витрат у секундах для кожної такої задачі зведено у табл. 1 [10].

Завдяки високоефективному препроцесінгу та використанню точних алгоритмів лінійного програмування, Concorde здатен знаходити оптимальні розв'язки для задач із сотнями або тисячами вершин.

ТАБЛИЦЯ 1. Результати Concorde для бенчмарку TSP різних розмірів:

Задача	CPLEX-22.1.2	QSopt-1.01	Задача	CPLEX-22.1.2	QSopt-1.01
d657	30	19	rl1889	590	533
d1655	15	25	rl5934	20822	>86400
dsj1000	64	30	si1032	2	6
fl1400	129	1333	u724	24	14
fl3795	823	9165	u1060	38	36
fnl4461	22857	18681	u1432	5	65
nrw1379	32	27	u1817	10726	52754
pa561	28	28	u2152	1351	7706
pcb1173	27	26	u2319	16	11383
pcb3038	1928	2406	vm1084	43	52
rat575	31	14	vm1748	89	97
rl1304	13	46			

У табл. 1 представлено евклідові симетричні задачі комівояжера з бібліотеки TSPLIB, які були розв'язані за допомогою Concorde засобами різних LP-солверів на платформі: Intel i7-11700K, 3.6 ГГц, 64 ГБ [10]; випадкове початкове значення вибрано рівним 99; наведено процесорний час у секундах. Комірки, що містять дані про задачі великих розмірів, виділено кольором.

За даними табл. 1 можна зробити такий висновок: у більшості випадків CPLEX значно швидший за QSopt, причому деякі задачі QSopt розв'язує набагато довше (задача u2319: 16 сек проти 11383 сек). Однак є задачі, де обидва солвери проявляють схожу швидкодію (наприклад, задачі pa561, pcb1173 розв'язуються за майже однаковий час). Також існує набір задач (si1032, u724), які обидва солвери розв'язують менш ніж за 30 секунд. Складні задачі (fnl4461, u1817, rl5934) розв'язуються декілька годин або понад добу. Задачу rl5934 QSopt не розв'язав навіть за 24 години (>86400 сек). Деякі задачі малого розміру (d657, dsj1000, u724) солвер QSopt розв'язав швидше, ніж CPLEX.

Класифікація задач TSP за розмірами. У дослідницькій практиці задачі комівояжера малих, середніх та великих розмірів зазвичай класифікуються за кількістю вершин (міст), які входять до задачі (див. табл. 2).

Ці межі залежать від апаратного забезпечення, методу розв'язування, а також поставлених вимог (точність, час). Так, для малопотужного ПК навіть 1000 міст може бути «великою» задачею для точного методу, в той час як евристичні методи за аналогічної апаратної підтримки спроможні розв'язувати задачі для 10 000 міст за секунди, але без гарантії оптимальності. Алгоритм оптимізації реалізується різноманітними траєкторіями на різних комп'ютерах (через обчислювальні особливості блока лінійного програмування).

ТАБЛИЦЯ 2. Прийнята класифікація TSP залежно від розмірів:

Розміри задачі	Кількість вершин (N)	Характеристика
Малі	$N \leq 1\,000$	Розв'язуються дуже швидко (секунди/хвилини); придатні для навчання, тестів, LP-солверів
Середні	$1\,000 < N \leq 3\,000$	Вимагають потужніших алгоритмів або евристик; розв'язування займає хвилини чи години
Великі	$3\,000 < N \leq 10\,000$	Завжди потребують застосування солвера Concorde; час обчислення – години
Дуже великі	$N > 10\,000$	Вимагають кластерних обчислень (для «багатоденних» задач) та серверної версії Concorde; приклади з TSPLIB: pla33810, pla85900

У цій роботі солвер Concorde використовується для пошуку оптимального розв'язку задачі комівояжера для заданих наборів даних (датасетів) малих розмірів (38 і 57 точок) та середніх розмірів (1354 точки); останній розміщено в інфраструктурі відкритої науки НАН України у Репозитарії відкритих даних DataverseUA.

Concorde: світовий рекорд (85900 вершин). Відомо, що за допомогою пакета Concorde знайдено оптимальні розв'язки для всіх 110 задач із бібліотеки TSPLIB. Серед них задача pla85900 має найбільшу розмірність – 85 900 вершин (результат отримано в 2006 р.) [2, 6], найкоротший маршрут для якої має довжину 142 382 641 одиниць.

Цільова функція TSP у цьому застосуванні полягала в мінімізації загального часу переміщення лазера між точками з'єднання на платі. Міста відповідали місцям розташування з'єднань, а вартість переміщення між двома містами – це час, витрачений на переміщення від однієї точки з'єднання до іншої. Розв'язок забезпечував порядок, у якому лазер обходив необхідні з'єднання. Витрати на переміщення моделювалися як евклідова відстань між точками, округлена до найближчого цілого числа.

Розв'язування задачі з кількістю 85 900 точок зайняло майже 136 років процесорного часу (тести проводились на кластері з ПК з процесорами Intel Xeon та AMD Opteron) [2, 6].

Попередній рекорд Concorde було встановлено у березні 2005 року для задачі комівояжера pla33810, конфігурація якої включала 33 810 точок для свердлення отворів у друкованій платі. У результаті її виконання знайдено маршрут довжиною 66 048 945 одиниць і доведено, що коротшого маршруту не існує. Обчислення зайняли приблизно 15,7 років процесорного часу [2, 6].

Застосування Concorde. Солвер знайшов широке коло застосувань для розв'язування різних задач, які зводяться до TSP, а саме:

- маршрутизації транспортних засобів [13];
- планування руху суден для сейсмічних досліджень [14];
- перетворення растрових зображень на безперервні лінійні малюнки [15];
- прогнозування структур білків [16], картування генів [17];
- комбінаторної оптимізації (вивчення властивостей масштабування) [3, 18].

Формат вхідних даних. Як зазначалось вище, під час взаємодії з солвером Concorde через веб-інтерфейс NEOS-сервера користувач повинен підготувати симетричну задачу в одному з варіантів: у форматі двовимірних координат кожної з вершин (для однієї з норм L_2 або L_1), або у стандартному форматі .tsp.

У першому випадку формується текстовий файл, в якому перший рядок містить загальну кількість вершин, а кожен наступний рядок включає координати вершин, розділені пробілом:

```
кількість вершин (без знака # на початку рядка)
x_0 y_0
x_1 y_1
...
x_{n-1} y_{n-1}
```

У другому випадку користувач надсилає задачу у вигляді tsplib-сумісного файлу (що має розширення .tsp), в якому описано координати або матрицю відстаней між вершинами.

Структура tsp-файлу включає наступні секції (табл. 3): назви задачі, пояснювальних коментарів (наприклад, про джерело походження даних), типу задачі, її розмірності, типу ваг ребер та набору пар координат вершин, пронумерованих з 1 (номери вершин та їхні координати також розділяються пробілом).

ТАБЛИЦЯ 3. Основні поля опису tsp-файлу відповідно до специфікації бібліотеки TSPLIB:

Поле	Опис
NAME	Ім'я задачі
TYPE	Має бути TSP
DIMENSION	Кількість міст/вузлів
EDGE_WEIGHT_TYPE	Тип відстаней: EUC_2D, MAN_2D, EXPLICIT тощо
NODE_COORD_SECTION	Координати міст у 2D (якщо вказано EUC_2D або MAN_2D)
EDGE_WEIGHT_SECTION	Матриця ваг (якщо EXPLICIT)

Залежно від значення поля EDGE_WEIGHT_TYPE, яке може бути рівним, з одного боку, EUC_2D / MAN_2D (відповідно евклідова чи мангеттенська відстань, яка обчислюється за координатами), а з іншого – EXPLICIT (явно задана матриця відстаней), Concorde приймає файли у форматі TSPLIB, як з координатами, так і з матрицею відстаней.

Якщо задача передбачає обчислення відстаней за координатами, заповнюється секція NODE_COORD_SECTION, якщо ж задача подається з готовою матрицею відстаней, то заповненню підлягає інформаційний блок EDGE_WEIGHT_SECTION.

4 Тестування Concorde на датасетах різної розмірності

STSP38 (включає 38 вершин). Перший тест використовує файл dj38.tsp [19], який містить координати 38 популярних локацій у країні Джибуті (Джибуті – це також столиця та найбільше місто східно-африканської держави Джибуті). Структура цього файлу відповідає наступному вмісту:

NAME: dj38

COMMENT : 38 locations in Djibouti

COMMENT : Derived from National Imagery and Mapping Agency data

COMMENT : This file is a corrected version of dj89, where duplications

COMMENT: have been removed. Thanks to Jay Muthuswamy and others for

COMMENT: requesting data sets without duplications.

TYPE: TSP

DIMENSION: 38

EDGE_WEIGHT_TYPE: EUC_2D

NODE_COORD_SECTION

1	11003.611100	42102.500000	20	11690.555600	42686.666700
2	11108.611100	42373.888900	21	11715.833300	41836.111100
3	11133.333300	42885.833300	22	11751.111100	42814.444400
4	11155.833300	42712.500000	23	11770.277800	42651.944400
5	11183.333300	42933.333300	24	11785.277800	42884.444400
6	11297.500000	42853.333300	25	11822.777800	42673.611100
7	11310.277800	42929.444400	26	11846.944400	42660.555600
8	11416.666700	42983.333300	27	11963.055600	43290.555600
9	11423.888900	43000.277800	28	11973.055600	43026.111100
10	11438.333300	42057.222200	29	12058.333300	42195.555600
11	11461.111100	43252.777800	30	12149.444400	42477.500000
12	11485.555600	43187.222200	31	12286.944400	43355.555600
13	11503.055600	42855.277800	32	12300.000000	42433.333300
14	11511.388900	42106.388900	33	12355.833300	43156.388900
15	11522.222200	42841.944400	34	12363.333300	43189.166700
16	11569.444400	43136.666700	35	12372.777800	42711.388900
17	11583.333300	43150.000000	36	12386.666700	43334.722200
18	11595.000000	43148.055600	37	12421.666700	42895.555600
19	11600.000000	43150.000000	38	12645.000000	42973.333300

Після завантаження файлу через клієнтську веб-форму зі встановленими за замовчуванням опціями та надсилання задачі на NEOS-сервер, виконуються віддалені обчислення на сервері, результат розрахунку з оптимальним маршрутом у вигляді списку впорядкованих вершин надсилається на адресу електронної пошти користувача (для тривалих задач, що мають довгий пріоритет) або відображається у вікні браузера (для коротких задач).

Протокол роботи NEOS-сервера подано нижче.

NEOS Server Version 6.0

Job# : 16229955
Password : WcMsmqXh
User : An
Solver : co:concorde:TSP
Start : 2025-06-10 09:17:18
End : 2025-06-10 09:17:25
Host : thales.la.asu.edu

Disclaimer:

This information is provided without any express or implied warranty. In particular, there is no warranty of any kind concerning the fitness of this information for any particular purpose.

Announcements:

/home/neos5/bin/concorde.cplex -s 99 -f sample.tsp

Host: thales Current process id: 34120

Using random seed 99

Problem Name: dj38

38 locations in Djibouti

Derived from National Imagery and Mapping Agency data

This file is a corrected version of dj89, where duplications have been removed. Thanks to Jay Muthuswamy and others for requesting data sets without duplications.

Problem Type: TSP

Number of Nodes: 38

Rounded Euclidean Norm (CC_EUCLIDEAN)

Set initial upperbound to 6656 (from tour)

LP Value 1: 6357.000000 (0.00 seconds)

LP Value 2: 6656.000000 (0.00 seconds)

New lower bound: 6656.000000

Final lower bound 6656.000000, upper bound 6656.000000

Exact lower bound: 6656.000000

DIFF: 0.000000

Final LP has 43 rows, 241 columns, 512 nonzeros

Optimal Solution: 6656.00

Number of bbnodes: 1

Total Running Time: 0.02 (seconds)

*** **

```

*** You chose the Concorde(CPLEX) solver ***
*** Cities are numbered 0..n-1 and each line shows a leg from one city to the
next followed by the distance rounded to integers***
38 38                17 16 12                30 35 102
0 1 291              16 15 19                35 33 147
1 3 342              15 12 289              33 32 34
3 2 175              12 14 23               32 37 342
2 4 69               14 19 229              37 36 236
4 5 139              19 22 87               36 34 191
5 6 77               22 25 77               34 31 287
6 7 119              25 24 27               31 29 157
7 8 18               24 21 158              29 28 296
8 11 197             21 23 78               28 20 496
11 10 70             23 27 235              20 13 339
10 18 173            27 26 265              13 9 88
18 17 5              26 30 330              9 0 437

```

Аналіз протоколу показує, що для розв'язання задачі dj38 обрано солвер Concorde (CPLEX) з використанням режиму фіксованого випадкового значення [fixed = 99]. Тут наведено назву задачі: dj38 з відображеними коментарями (38 точок розташування в Джибуті, які отримано з даних Національного агентства зображень та картографії, цей файл є виправленою версією dj89, де дублікати були видалені). Далі наводяться характеристики задачі, оптимальний розв'язок та загальний час виконання.

Тип задачі: TSP. Кількість вузлів: 38. Округлена евклідова норма (CC_EUCLIDEAN). На маршрут встановлено початкову верхню межу 6656.

Значення LP 1: 6357.000000 (0.00 секунд)

Значення LP 2: 6656.000000 (0.00 секунд)

Нова нижня межа: 6656.000000

Кінцева нижня межа 6656.000000, верхня межа 6656.000000

Точна нижня межа: 6656.000000. РІЗНИЦЯ: 0,000000

Фінальний LP має 43 рядки, 241 стовпець, 512 ненульових значень

Оптимальний розв'язок: 6656.00

Кількість вершин дерева пошуку bbnodes: 1

Загальний час виконання: 0,02 (секунди)

У результуючому маршруті міста пронумеровано від 0 до $n-1$, і кожен тризначний рядок показує відрізок від попереднього міста до наступного, а потім відстань між ними, округлену до цілих чисел.

Візуалізацію (за допомогою скриптів Python) як вхідної множини вершин, так і побудованого на ній графа оптимального маршруту представлено на рис. 3.

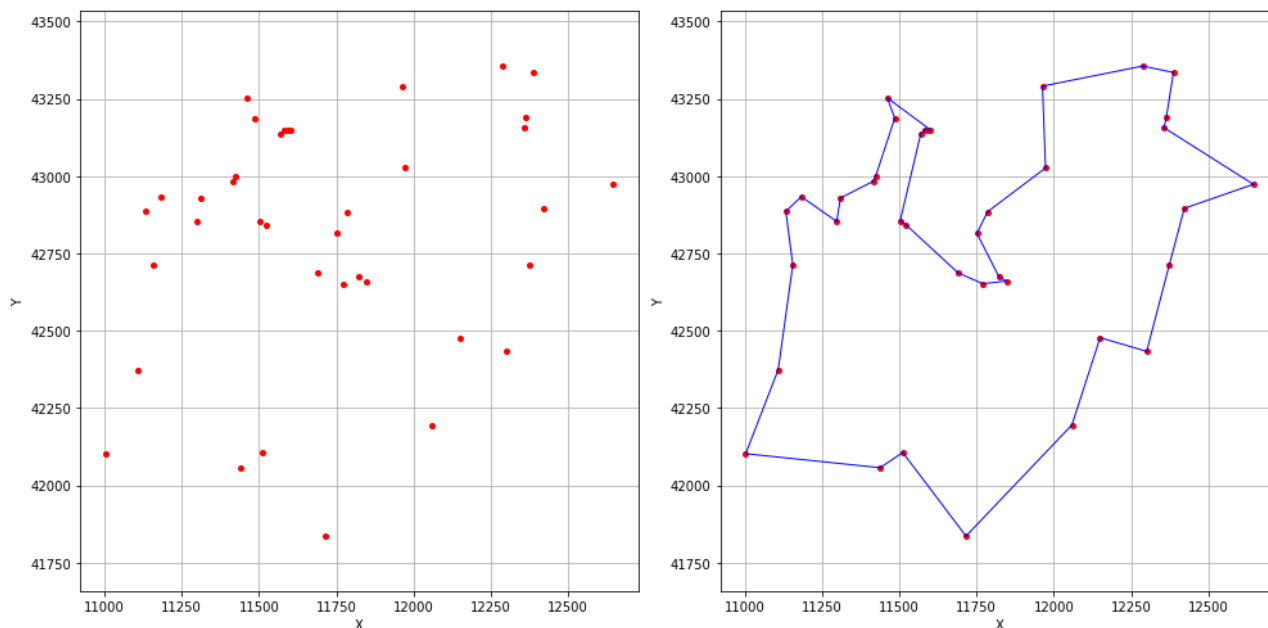

РИС. 3. Візуалізація вершин графа та оптимального маршруту для **STSP38**.

Щодо мангеттенської метрики оптимальний розв'язок (8382.00) для зазначеного датасету знайдено Concorde за аналогічний час – 0.02 сек.

STSP57 (включає 57 вершин). Наступний тестовий приклад для задачі комівояжера містить 57 вершин – 56 населених пунктів Київської області та м. Київ. Їхні евклідові координати розраховано з точністю до метра за геодезичними координатами, які зібрано вручну з відкритих інтернет-джерел у форматі OpenStreetMap (Вікіпедія, Категорія: Адміністративний устрій Київської області). Для довідки: на даний час усього в області нараховується 1180 населених пунктів, з них 25 міст, 30 селищ міського типу, 1125 сільських пунктів.

До списку вершин **STSP57** включено актуальні населені пункти, зареєстровані як міста та селища. Географічні назви об'єктів та їхні геодезичні координати зведено в Excel-таблицю, яка забезпечує відповідність між початковими географічними та розрахованими на їхній основі евклідовими координатами вершин, округленими до метрів.

Вхідні дані для цієї задачі (початкові – геодезичні координати: широта і довгота, трансформовані – евклідові: X, Y , в метрах) представлено у табл. 4.

Кожна з вершин визначається своїми географічними координатами: широтою та довготою, де градуси вказано з точністю до шести знаків після коми. Географічні координати переведено в радіани, за їхньою допомогою обчислено евклідові координати, які округлені до цілих значень (в метрах). Евклідові координати перераховано за наступними формулами: $x = R(\lambda - \lambda_0)\cos(\varphi_1)$, $y = R(\varphi - \varphi_0)$, де λ – довгота, φ – широта, (λ_0, φ_0) – географічні координати, що відповідають точці (0, 0) на площині, R – радіус Землі, φ_1 – базова широта (для розрахунків $\varphi_1 = \varphi_0$). Базовою точкою обрано місто Київ.

ТАБЛИЦЯ 4. **STSP57**: географічні та евклідові координати 57 пунктів Київської області включно з м. Київ:

Номер вершини	Назва населеного пункту	Широта	Довгота	X (м)	Y (м)
1	2	3	4	5	6
1	Київ	50.45	30.523611	0	0
2	Березань	50.3075	31.485	68146	-15863
3	Біла Церква	49.795556	30.116667	-28845	-72852
4	Богуслав	49.546667	30.872778	24750	-100559
5	Бориспіль	50.351111	30.950833	30283	-11008
6	Боярка	50.328889	30.295556	-16165	-13482
7	Бровари	50.511389	30.790278	18902	6834
8	Буча	50.546389	30.235	-20458	10730
9	Васильків	50.186389	30.330556	-13684	-29345
10	Вишгород	50.587222	30.488889	-2461	15275
11	Вишневе	50.386944	30.358056	-11735	-7019
12	Ірпінь	50.519444	30.244722	-19768	7730
13	Кагарлик	49.852222	30.809167	20241	-66544
14	Миронівка	49.65	30.983333	32586	-89056
15	Обухів	50.13	30.656667	9431	-35622
16	Переяслав	50.066111	31.442222	65114	-42734
17	Прип'ять	51.394722	30.085278	-31070	105166
18	Ржищів	49.961111	31.043611	36859	-54423
19	Сквира	49.733333	29.683333	-59561	-79779
20	Славутич	51.5225	30.718056	13783	119390
21	Тараща	49.55	30.50	-1674	-100188
22	Тетіїв	49.370833	29.69	-59089	-120132
23	Узин	49.824167	30.4425	-5749	-69667
24	Українка	50.15	30.751944	16185	-33396
25	Фастів	50.074722	29.918056	-42923	-41776
26	Чорнобиль	51.266667	30.216667	-21757	90911
27	Яготин	50.256944	31.781667	89175	-21491
28	Бабинці	50.641111	30.026944	-35205	21274
29	Баришівка	50.353889	31.316667	56214	-10699
30	Борова	50.173333	30.103889	-29751	-30798
31	Бородянка	50.645833	29.920556	-42746	21800
32	Велика Димерка	50.592778	30.910278	27408	15894
33	Володарка	49.52	29.915278	-43120	-103527
34	Ворзель	50.538333	30.143611	-26935	9833
35	Глеваха	50.268333	30.320833	-14373	-20223
36	Гостомель	50.580278	30.236389	-20359	14502
37	Гребінки	49.956389	30.171389	-24966	-54949

Закінчення ТАБЛ. 4.

1	2	3	4	5	6
38	Димер	50.781944	30.301944	-15712	36952
39	Дослідницьке	49.921944	30.147778	-26640	-58783
40	Згурівка	50.488889	31.778333	88938	4329
41	Іванків	50.935278	29.896111	-44479	54021
42	Калинівка	50.225556	30.231944	-20674	-24985
43	Калинівка	50.559167	30.821111	21088	12152
44	Калита	50.750278	31.026389	35638	33427
45	Клавдієво-Тарасове	50.5825	30.005278	-36741	14750
46	Кодра	50.594167	29.566667	-67831	16049
47	Кожанка	49.969722	29.766389	-53674	-53464
48	Козин	50.216389	30.658889	9589	-26005
49	Коцюбинське	50.492778	30.338889	-13094	4762
50	Красятічі	51.076389	29.6375	-62810	69729
51	Макарів	50.46475	29.807194	-50782	1642
52	Немішаєве	50.564722	30.093611	-30480	12771
53	Пісківка	50.707778	29.595	-65823	28696
54	Рокитне	49.689708	30.475111	-3438	-84635
55	Ставище	49.391389	30.191667	-23529	-117844
56	Терезине	49.8575	30.11	-29318	-65957
57	Чабани	50.34	30.422778	-7147	-12245

У табл. 4 додатні значення X відповідають східному напрямку від базової точки (0, 0), від'ємні – західному напрямку, а додатні значення Y відповідають північному напрямку від опорної точки, від'ємні – південному напрямку.

На основі розрахованих евклідових координат створено окремий текстовий файл, що містить список цих координат у спрощеному форматі TSPLIB. Спрощений формат відповідає опису задачі через порядкове перерахування лише координат вершин, без інших даних. Оптимальні маршрути, які отримано за сформованими даними, для евклідової та мангеттенської метрик наведено на рис. 4.

Час знаходження оптимальних та наближених маршрутів відповідними алгоритмами солвера Concorde з NEOS-сервера представлено в табл. 5 (для *random seed fixed*=99) та в табл. 6 (для *random seed variable*=random).

Як видно з табл. 5 і 6: для норми L_1 точні алгоритми знаходять розв'язок задачі швидше, ніж для норми L_2 , але CPLEX не спрацьовує для змінного початкового значення *random seed* (навіть не запускається процес розв'язування задачі). Для **STSP57** евристичний алгоритм Ліна-Кернігана знаходить такий самий розв'язок, як і точні алгоритми.

STSP1354 (включає 1354 вершини). Розглянемо третій тестовий приклад з 1354 локаціями Київської області (включно з м. Київ) для евклідової та мангеттенської метрик. Набір файлів, розміщений у Репозитарії відкритих даних НАН України [20], містить як вхідні,

так і вихідні дані для розв'язання симетричної задачі комівояжера **STSP1354** з використанням метрик L_2 та L_1 :

- Kyiv_region_1354.xlsx – таблиця відповідності між назвами населених пунктів, їхніми номерами та координатами (географічними та евклідовими у площинній проєкції);
- xy_int_1354_L2_L1.txt – список цілочисельних X/Y координат усіх локацій (перший рядок вказує на кількість вершин); придатний для надсилання на NEOS-сервер через веб-форму в обох форматах L2/L1;

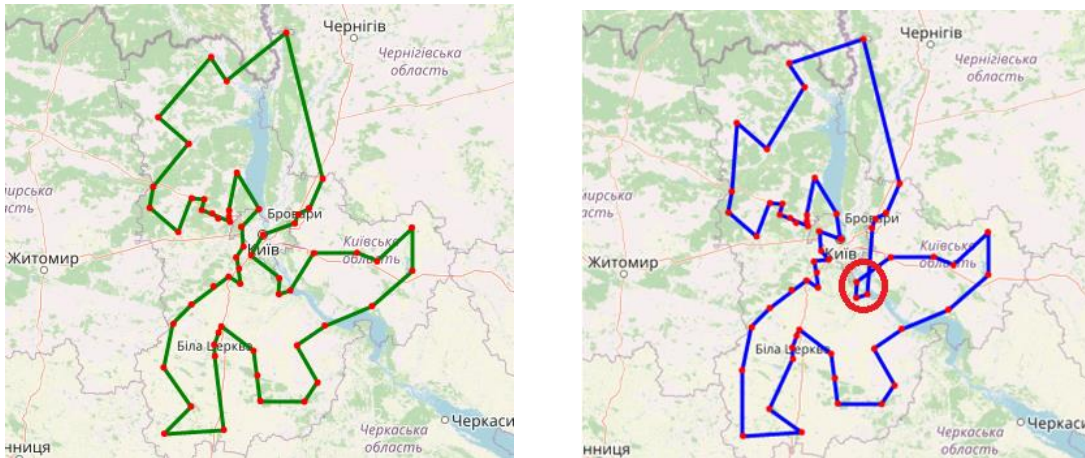

РИС. 4. Оптимальні маршрути для **STSP57**: L_2 (зліва) та L_1 (справа).

ТАБЛИЦЯ 5. Порівняння часу роботи алгоритмів Concorde при фіксованому початковому значенні *random seed* (fixed=99 [default]) для **STSP57**:

CPLEX час (сек) / розв'язок (м)	QSOpt час (сек) / розв'язок (м)	Lin-Kernighan час (сек) / розв'язок (м)
Норма L2		
0.16 / 1112007	0.11 / 1112007	0.02 / 1112007
Норма L1		
0.10 / 1399214	0.06 / 1399214	0.03 / 1399214

ТАБЛИЦЯ 6. Порівняння часу виконання алгоритмів солвера Concorde при змінному початковому значенні *random seed* (variable=random) для **STSP57**:

CPLEX час (сек) / розв'язок (м) / <i>random seed</i>	QSOpt час (сек) / розв'язок (м) / <i>random seed</i>	Lin-Kernighan час (сек) / розв'язок (м) / <i>random seed</i>
Норма L2		
0.24 / 1112007 / 1747730461	0.11 / 1112007 / 1747730566	0.02 / 1112007 / 1747730932
0.16 / 1112007 / 1747730653	0.08 / 1112007 / 1747730710	0.02 / 1112007 / 1747731047
Норма L1		
не спрацює	0.05 / 1399214 / 1747731255	0.03 / 1399214 / 1747731556
не спрацює	0.05 / 1399214 / 1747731385	0.02 / 1399214 / 1747731688

- kr1354_L2.tsp, kr1354_L1.tsp – файли у форматі TSPLIB з відповідними параметрами EDGE_WEIGHT_TYPE: EUC_2D та MAN_2D для розв’язування задачі в метриках L_2 і L_1 відповідно;

- opt_tour_kr1354_L2.txt, opt_tour_kr1354_L1.txt – дані щодо оптимальних маршрутів, обчислені солвером Concorde з NEOS-сервера для кожної з метрик; кожен рядок представляє ребро графа у форматі:

[попередня вершина] [наступна вершина] [довжина];

- LinKernigan_tour_kr1354_L2.txt, LinKernigan_tour_kr1354_L1.txt – дані щодо наближених маршрутів, отримані за алгоритмом Ліна–Кернігана, що реалізований у складі Concorde;

- viz_opt_tour_kr1354_L2.png, viz_opt_tour_kr1354_L1.png – візуалізації оптимальних маршрутів (відповідно до метрик L_2 та L_1) у площинній системі координат; viz_LinKernigan_tour_kr1354_L2.png, viz_LinKernigan_tour_kr1354_L1.png – графічні візуалізації маршрутів, побудованих за алгоритмом Ліна–Кернігана для обох метрик. (Результати візуалізації та значення довжин циклу для кожної норми можна знайти у Репозитарії відкритих даних DataverseUA за адресою <https://opendata.nas.gov.ua/>.)

Час розв’язування задачі **STSP1354** за допомогою точного алгоритму та евристики Ліна–Кернігана відображено у табл. 7.

ТАБЛИЦЯ 7. Порівняння часу виконання алгоритмів солвера Concorde при фіксованому початковому значенні *random seed* для **STSP1354**:

Точний алгоритм CPLEX розв’язок (м) / час (сек)	Евристичний алгоритм Lin-Kernighan розв’язок (м) / час (сек)
Норма L_2	
Optimal Solution: 4848964.00 Total Running Time: 166.13	Final Cycle: 4852307 Total Running Time: 0.65
Норма L_1	
Optimal Solution: 6083934.00 Total Running Time: 137.79	Final Cycle: 6093508 Total Running Time: 0.73

З табл. 7 видно, що наближений алгоритм Ліна–Кернігана не знаходить оптимальний розв’язок, але дає близький до оптимального результат значно швидше, ніж точний. Так, для норми L_2 відхилення довжини евристичного маршруту від точного складає 0,07%, а для норми L_1 – 0,16%.

5 Пошук усіх оптимальних розв’язків TSP

Аналіз оптимальних маршрутів, знайдених солвером Concorde для тестового прикладу **STSP57** в обох метриках, які наведено на рис. 4, показує наступне. В оптимальному маршруті з метрикою L_1 має місце виділена червоним колом «петля». З цього випливає, що можна вказати як мінімум ще один оптимальний маршрут, у якому ця петля буде відсутня [9]. Це можна зробити за допомогою оптимізаційної моделі для задачі комівояжера з класичними обмеженнями Міллера–Таккера–Земліна [1, 4, 7] та

додатковими обмеженнями, які відсікають уже знайдені розв'язки [8, 9]. Це дасть можливість довести, що для набору даних **STSP57** в евклідовій метриці оптимальний гамільтонів цикл єдиний, а в мангеттенській є два оптимальні гамільтонові цикли.

Математичну модель задачі комівояжера формалізовано як задачу цілочисельного лінійного програмування [9], що має такий вигляд:

$$d^* = \text{Arg} \min_{x_{ij}} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1, j \neq i}^n d_{ij} x_{ij} \quad (1)$$

при обмеженнях:

$$\sum_{j=1, j \neq i}^n x_{ji} = 1, \quad \sum_{j=1, j \neq i}^n x_{ij} = 1, \quad i = \overline{1, n}; \quad (2)$$

$$u_i - u_j + (n-1)x_{ij} \leq n-2, \quad i, j = \overline{1, n}, \quad i \neq j; \quad (3)$$

$$x_{ij} = 0 \vee 1, \quad i, j = \overline{1, n}, \quad i \neq j. \quad (4)$$

Тут бінарна змінна x_{ij} дорівнює одиниці, якщо гамільтонів цикл містить дугу (i, j) , та дорівнює нулю в протилежному випадку.

Неперервна змінна u_i ($u_i \in R$, де R – множина дійсних чисел) відповідає за порядок відвідування вершин, окрім першої вершини, з якої починається та в якій закінчується гамільтонів цикл. Чим більше значення змінної u_i в оптимальному розв'язку, тим пізніше цю вершину відвідує комівояжер.

Змінна u_i може бути цілочисловою ($u_i \in Z$, де Z – множина цілих чисел) і задовольняти нерівність: $1 < u_i \leq n-1$, $i = \overline{1, n}$, $i \neq 1$. У цьому випадку u_i відповідає номеру кроку, на якому відвідується вершина i , окрім першої вершини. В діючій моделі задачі на змінні u_i накладено умову невід'ємності та цілочисельності. Той чи інший спосіб опису змінних u_i може пришвидшити роботу вибраного солвера для розв'язування задачі (1)–(4).

Мінімізація цільової лінійної функції (1) відповідає знаходженню найкоротшого гамільтонового циклу, зв'язність якого забезпечують обмеження (3). Обмеження (2) описують одноразовий вхід комівояжера у вершину (місто) i та одноразовий його вихід з цієї ж вершини i .

Для пошуку всіх оптимальних маршрутів на першому кроці знаходиться найкоротший маршрут, на подальших кроках розв'язується задача (1)–(4) з додатковими обмеженнями:

$$\sum_{(i,j): x_{ijk}^* = 1} d_{ij} x_{ij} \leq d^* - 1/2, \quad k = \overline{1, m}, \quad (5)$$

де d^* – оптимальне значення цільової функції (1), $X_k^* = \{x_{ijk}^*\}$ – поточна множина k знайдених оптимальних маршрутів, m – загальна кількість знайдених різних оптимальних розв'язків. Введена обмежувальна умова (5) дозволяє виключити вже знайдені на попередніх кроках оптимальні маршрути руху комівояжера [8, 9].

За допомогою задачі (1)–(5) доведено (Додаток), що в евклідовій метриці гамільтонів цикл єдиний (рис. 5), а в мангеттенській – існує два гамільтонові цикли, які наведено на рис. 6. Розрахунки проводилися на NEOS-сервері з використанням солвера CPLEX [11] та мови моделювання AMPL (*A Mathematical Programming Language*).

З урахуванням того, що функціонал CPLEX призначений для розв’язування задач різних класів (LP, MILP, QP), у роботі діюча модель TSP формулюється як MILP в термінах мови AMPL з обмеженнями Міллера–Таккера–Земліна, збагаченими умовою (5), та забезпечує можливість роботи з обраними нормами через динамічну генерацію матриці вартостей d_{ij} за заданими евклідовими координатами, причому d_{ij} мають бути цілими числами.

РИС. 5. STSP57: єдиний оптимальний маршрут в нормі L_2 (1112007 м).

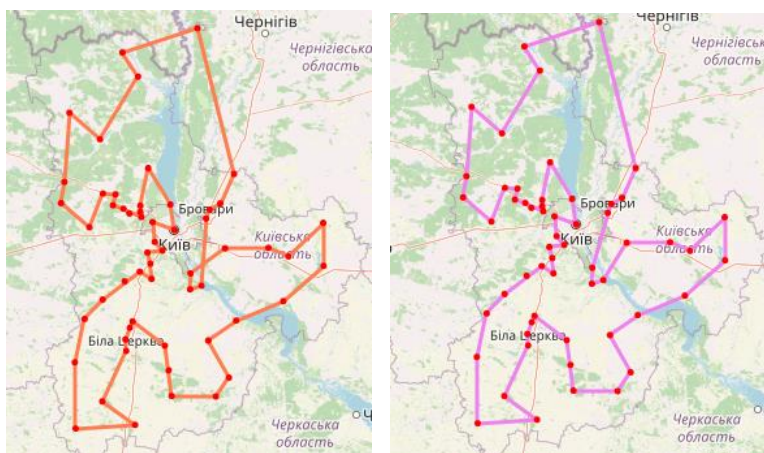

РИС. 6. STSP57: два оптимальні маршрути в нормі L_1 (1399214 м).

Для випадку, коли відстані між вершинами округлені з точністю до кілометрів, отримані чотири різних результати в нормі L_2 мають вигляд як на рис. 7. Візуалізацію знайдених результатів (два різних розв’язки) у кілометровій шкалі в нормі L_1 для тесту STSP57 наведено на рис. 8.

Отримані розв’язки для зазначених випадків фіксувались алгоритмом знаходження усіх оптимальних маршрутів, який, працюючи з AMPL-моделлю оптимізаційної задачі (1)–(5),

з кожним послідовним запуском солвера CPLEX здійснює пошук нового маршруту довжиною d^* , або припиняє свою роботу, якщо усі маршрути довжиною d^* вже знайдено.

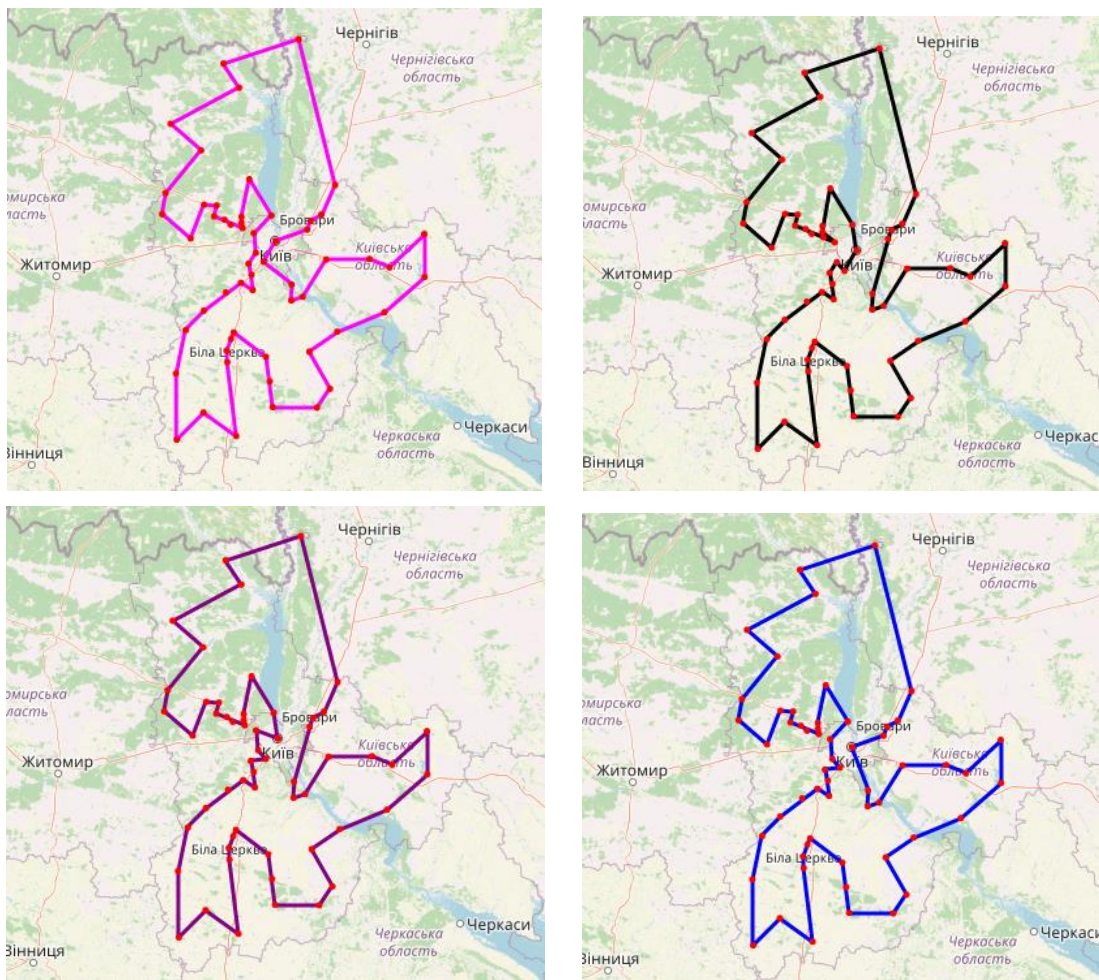

РИС. 7. STSP57: чотири різні оптимальні маршрути (1113 км, L_2).

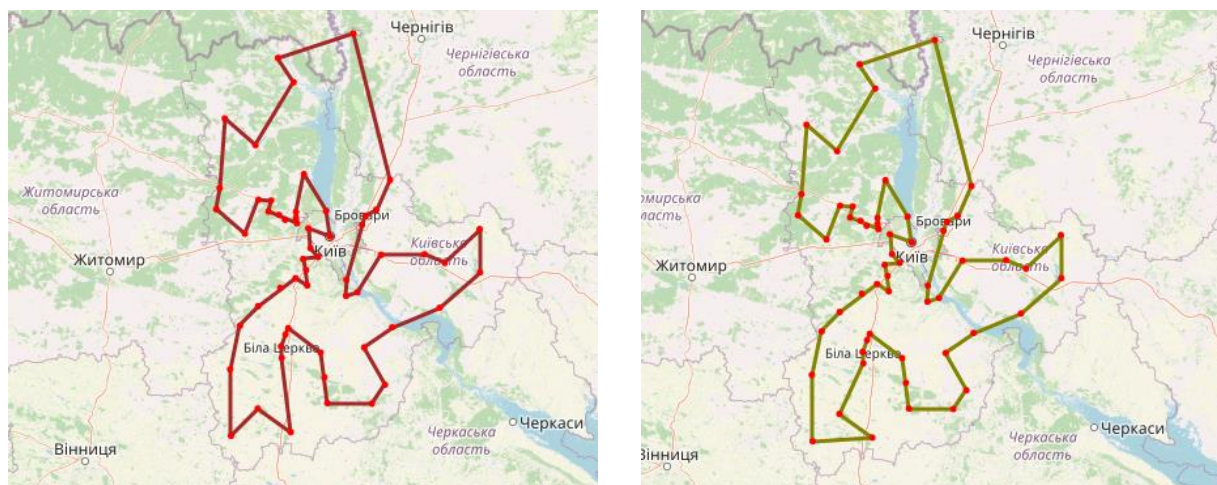

РИС. 8. STSP57: два різні оптимальні маршрути (1399 км, L_1).

Розглянемо логіку роботи цього алгоритму більш детально. Нехай на деякому кроці алгоритму (запуску солвера CPLEX) знайдено m різних маршрутів $X_k^*, k = 1, \dots, m$. Щоб знайти новий оптимальний маршрут, до задачі (1)–(4) додаємо обмеження (5) у вигляді лінійних нерівностей, що відсікають уже знайдені маршрути. Тому розв'язком задачі (1)–(5) є новий маршрут комівояжера x_{m+1}^* . Якщо його довжина дорівнює d^* , то маршрут x_{m+1}^* підлягає включенню до списку маршрутів $X_k^*, k = 1, \dots, m+1$. Якщо ж довжина маршруту x_{m+1}^* більша ніж d^* , то це означає, що список маршрутів $X_k^*, k = 1, \dots, m$ включає всі можливі маршрути комівояжера, і робота пошукового алгоритму завершується.

AMPL-програму, яка реалізує ітеративний пошук двох точних розв'язків (чотирьох, якщо рухатись в протилежних напрямках) у метровій шкалі для норми L_1 , наведено у Додатку. Результати обчислень за допомогою солвера CPLEX 22.1.2 з NEOS-сервера також представлено у цьому Додатку після лістингу програми.

AMPL-код для знаходження всіх можливих оптимальних розв'язків задачі комівояжера починається з *опису моделі*, що містить:

- *опис вхідних параметрів* (через ключове слово *param*), де:

n – кількість вершин у задачі (57 населених пунктів);

$nsol$ – кількість знайдених розв'язків (за замовчуванням 1);

$nCalls$ – максимальна кількість викликів оптимізаційного солвера (передбачено 10 разів);

$dk1$ – верхня межа довжини маршруту, що використовується для пошуку всіх можливих розв'язків;

$time_all$ – параметр для підрахунку загального часу розрахунків;

$d[i, j]$ – матриця відстаней між вершинами;

$xa[i], ya[i]$ – координати міст;

$hopt[k, i, j]$ – розв'язки для кожного з $nCalls$ запусків солвера;

$uopt[k, i]$ – порядок обходу вершин у знайдених розв'язках;

- *опис змінних* (через ключове слово *var*): $x[i, j]$ – булева змінна, яка дорівнює 1, якщо маршрут містить ребро з вершини i в j , або дорівнює 0 – в протилежному випадку; $u[i]$ – допоміжна цілочислова змінна для виключення підциклів та забезпечення зв'язності маршруту за допомогою обмежень Міллера–Таккера–Земліна;

- *опис цільової функції* (через *minimize*), де мінімізується загальна довжина маршруту;

- *опис обмежень* (через ключове слово *subject to*):

$con2a$ і $con2b$ гарантують, що в кожную вершину входить та виходить з неї тільки одне ребро (кожна вершина відвідується рівно один раз);

$con3$ – обмеження Міллера–Таккера–Земліна для виключення підциклів;

$con4$ – гарантує, що якщо є шлях $i \rightarrow j$, то зворотний $j \rightarrow i$ неможливий;

$con5$ – обмежує кількість подальших розв'язків, щоб їх довжина була не більшою за $dk1$;

- опис розв'язуваних задач:

dk – задача комівояжера в класичній постановці;

dka – задача комівояжера з додатковими обмеженнями.

Далі слідує **розділ даних** (через *data*), в якому задаємо значення евклідових координат кожної з вершин у необхідній шкалі. На основі цих координат визначаємо відстані між вершинами у вибраній метриці L_1 або L_2 з точністю до метра або кілометра.

Так, для метрики L_2 та кілометрової шкали використовуємо конструкцію, яка розраховує округлену до цілих евклідову відстань між кожною парою вершин:

let $d[i,j] := \text{round}(0.001 * \sqrt{(x_a[i]-x_a[j])^2 + (y_a[i]-y_a[j])^2})$.

Розділ команд містить:

- пошук першого оптимального розв'язку: розв'язуємо класичну задачу комівояжера та виводимо на друк знайдену мінімальну довжину маршруту, зберігаємо отриманий розв'язок у двох параметрах $\text{hopt}[1,i,j]$ та $\text{uopt}[1,i]$.

- $dk1$ встановлюємо меншим на 0.5 за цілочислове значення d_k , щоб відкинути вже знайдений розв'язок задачі;

- пошук всіх інших розв'язків (шляхом поступового відкидання попередньо знайдених розв'язків): розв'язуємо послідовність задач dka , обмежуючи їх так, щоб знаходити ще не знайдені розв'язки. Якщо знайдений маршрут довший за $dk1 + 1 = d_k + 0.5$, пошук завершується;

- друк результатів: виводимо в інформативному вигляді кількість запусків солвера (розв'язаних задач), кількість знайдених розв'язків та загальний час обчислень, а також кожен оптимальний маршрут у впорядкованому форматі.

За допомогою запропонованої AMPL-моделі для тестового набору **STSP38** визначено, що в обох метриках L_2 та L_1 існують єдині гамільтонові цикли (рис. 9).

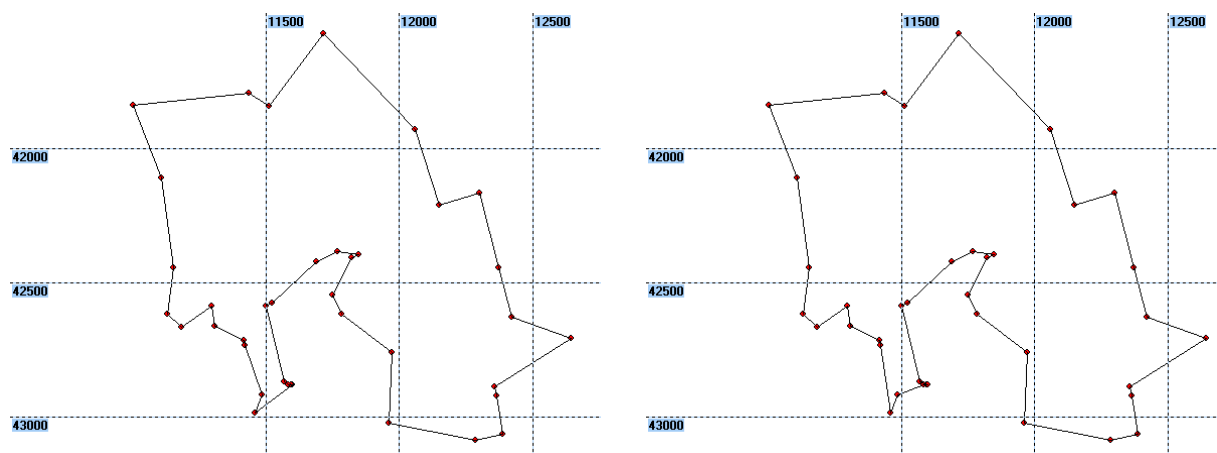

РИС. 9. Оптимальні маршрути для **STSP38**: L_2 (зліва) та L_1 (справа).

Отримані результати дозволяють стверджувати, що можливості спеціалізованого солвера Concorde, орієнтованого на TSP, перевершують можливості універсального солвера CPLEX за розмірністю задач та часом обчислення. Результати демонструють, що вибір норми суттєво впливає на часову складність задачі, а також на переваги кожного з солверів у конкретних умовах (так, CPLEX підтримує задачі з довільними p -нормами). Зауважимо, що на відміну від Concorde, CPLEX також дозволяє знаходити всі оптимальні оптимальний розв'язки задачі невеликого розміру.

Результати можуть бути використані у розробці веб-базованих геоінформаційних систем [21–26], в тому числі типу INSPIRE, при побудові (з прив'язкою до карт місцевості) ефективних маршрутів у логістиці, телекомунікаціях, робототехніці, екстреній медицині.

6 Висновки

У роботі проведено аналіз функціональних можливостей двох сучасних оптимізаційних солверів, доступних на платформі NEOS-сервера – Concorde та CPLEX – для розв'язування симетричних задач комівояжера малої та середньої розмірності з урахуванням різних норм обчислення відстаней (L_1 та L_2).

Солвер Concorde протестовано на трьох наборах даних: **STSP38**, **STSP57** та **STSP1354**, що містять відповідно 38, 57 та 1354 вершини графа, які визначають розмірність задачі. Для кожного датасету отримано точні та наближені розв'язки у різних метриках.

Перший набір (**STSP38**) використовує координатні дані з бібліотеки World TSP, які відображають розташування населених пунктів Республіки Джибуті (Східна Африка). Другий і третій набори побудовано власноруч на основі зібраних даних, що відповідають населеним пунктам Київської області зі стартовою вершиною в місті Києві.

Обчислення у Concorde виконано за допомогою точних алгоритмів (CPLEX, QSOpt) і евристичного алгоритму Ліна–Кернігана. Для задач **STSP38** та **STSP57** усі три алгоритми надали ідентичні (точні) розв'язки. Для задачі **STSP1354** відхилення довжини маршруту, знайденого алгоритмом Ліна–Кернігана, від оптимального маршруту становило лише 0,07% у нормі L_2 та 0,16% у нормі L_1 .

Сформульовано задачу пошуку всіх оптимальних маршрутів комівояжера у вигляді задачі цілочислового лінійного програмування, що містить класичні обмеження Міллера–Таккера–Земліна, які забезпечують зв'язність знайдених маршрутів (без підциклів), та додаткові лінійні обмеження, які послідовно виключають раніше знайдені оптимальні розв'язки та дозволяють отримати повну множину розв'язків задачі.

Модель задачі реалізовано мовою AMPL і протестовано за допомогою солвера CPLEX на наборах даних **STSP38** та **STSP57** (Республіка Джибуті та Київська область). Для обох наборів отримано оптимальні маршрути у двох метриках та двох шкалах вимірювання відстаней між вершинами (метри й кілометри). Результати повністю узгоджуються з розв'язками, знайденими за допомогою Concorde, що підтверджує коректність моделі та ефективність запропонованого алгоритму послідовного пошуку оптимальних маршрутів.

Для набору **STSP38** встановлено існування єдиного гамільтонового циклу як у евклідовій, так і в мангеттенській нормі. Для набору **STSP57** доведено, що в L_2 -нормі гамільтонів

цикл єдиний, а в L_1 -нормі існує два різні оптимальні цикли. У разі округлення координат до кілометрів кількість оптимальних циклів зростає: на датасеті **STSP57** для L_2 знайдено чотири, а для L_1 – два рівноцінні за довжиною цикли.

Встановлено, що вибір норми (евклідової або мангеттенської) та точність округлення відстаней істотно впливають на структуру множини оптимальних розв'язків. Для однакової геометрії задачі кількість рівноцінних маршрутів збільшується зі зменшенням точності представлення відстаней.

У подальших дослідженнях планується розширити аналіз на багатокритеріальні та багатокомівоважерні моделі, а також розглянути постановки задач комівоважера з динамічним додаванням вершин у граф маршруту.

Наявність даних

Наведені у роботі дані є у відкритому доступі за веб-адресою [20], а AMPL-програма для графа **STSP57** (у метровій шкалі в нормі L_1) та результати її роботи – у Додатку.

Додаток. AMPL-код задачі (1)–(5) для графа STSP57

```
# ----- Параметри -----
param n := 57; param nsol default 1; param nCalls default 10;
param dk1 > 0; param time_all default 0;
# Матриця ваг (заповнюється пізніше в розділі даних)
param d{i in 1..n, j in 1..n: j!=i} >= 0;
# Координати вершин на площині
param xa{i in 1..n}; param ya{i in 1..n};
# Оптимальні маршрути та послідовність вершин у знайдених розв'язках
param xopt{k in 1..nCalls, i in 1..n, j in 1..n} default 0;
param uopt{k in 1..nCalls, i in 1..n} default 1;
# ----- Змінні -----
var x{i in 1..n, j in 1..n: j!=i} binary; # індикація включення ребра в обхід
var u {1..n} >= 1, <= n - 1 integer; # нумерація міст при обході
# ----- Цільова функція -----
minimize d_k: sum{i in 1..n, j in 1..n: j!=i} d[i,j]*x[i,j];
# ----- Обмеження -----
subject to
  con2a {i in 1..n}: sum{j in 1..n: j!=i} x[j,i] = 1;
  con2b {i in 1..n}: sum{j in 1..n: j!=i} x[i,j] = 1;
  con3{i in 1..n, j in 1..n: i != j and i != 1 and j != 1}:
    u[i] - u[j] + (n - 1) * x[i,j] <= n - 2;
```

```

con4{i in 1..n, j in 1..n: i != j}: x[i,j] + x[j,i] <= 1;
con5{k in 1..nsol}: sum{i in 1..n, j in 1..n: xopt[k,i,j]>0.5 and j!=i}
d[i,j]*x[i,j] <= dk1;
# ----- Задачі -----
#problem dk: d_k,x,u,con2a,con2b,con3,con4;
#problem dka: d_k,x,u,con2a,con2b,con3,con4,con5;
#display "problem (1), (2), (3), (4), (5)";
problem dk: d_k,x,u,con2a,con2b,con3;
problem dka: d_k,x,u,con2a,con2b,con3,con5;
display "problem (1), (2), (3), (5)";
# ----- Дані -----
data;
param: xa ya :=
1 0 0 2 68146 -15863 3 -28845 -72852 4 24750 -100559 5 30283 -11008
6 -16165 -13482 7 18902 6834 8 -20458 10730 9 -13684 -29345
10 -2461 15275 11 -11735 -7019 12 -19768 7730 13 20241 -66544
14 32586 -89056 15 9431 -35622 16 65114 -42734 17 -31070 105166
18 36859 -54423 19 -59561 -79779 20 13783 119390 21 -1674 -100188
22 -59089 -120132 23 -5749 -69667 24 16185 -33396 25 -42923 -41776
26 -21757 90911 27 89175 -21491 28 -35205 21274 29 56214 -10699
30 -29751 -30798 31 -42746 21800 32 27408 15894 33 -43120 -103527
34 -26935 9833 35 -14373 -20223 36 -20359 14502 37 -24966 -54949
38 -15712 36952 39 -26640 -58783 40 88938 4329 41 -44479 54021
42 -20674 -24985 43 21088 12152 44 35638 33427 45 -36741 14750
46 -67831 16049 47 -53674 -53464 48 9589 -26005 49 -13094 4762
50 -62810 69729 51 -50782 1642 52 -30480 12771 53 -65823 28696
54 -3438 -84635 55 -23529 -117844 56 -29318 -65957 57 -7147 -12245;

for{i in 1..n} {
  for{j in 1..n: i!=j} {
    let d[i,j] := round((abs(xa[i]-xa[j]) + abs(ya[i]-ya[j])));
    #let d[i,j] := round(0.001*(abs(xa[i]-xa[j]) + abs(ya[i]-ya[j])));
  }
}
# ----- Розв'язування -----
# розв'язуємо задачу (1), (2), (3)
solve dk; display d_k, _solve_time;
let time_all := time_all + _solve_time; display time_all;

```

```
#display x, u;

for{i in 1..n, j in 1..n: i!=j} {
    let xopt[1,i,j] := x[i,j];
}
for{i in 1..n} {
    let uopt[1,i] := u[i];
}

let nsol := 1;

let dk1 := d_k - 0.5;

# nCalls-1 разів розв'язуємо задачу (1), (2), (3), (5)
for{k in 2..nCalls} {
    solve dka; display k, d_k, _solve_time;
    let time_all := time_all + _solve_time; display time_all;
    if (d_k > dk1 + 1) then break;
    for{i in 1..n, j in 1..n: i!=j} {
        let xopt[k,i,j] := x[i,j];
    }
    for{i in 1..n} {
        let uopt[k,i] := u[i];
    }
    let nsol := k;
}

# ----- Виведення -----
display nCalls, nsol, time_all; # друкуємо кількість запусків солвера та
кількість розв'язків із загальним часом на їхній пошук
#display xopt; # друкуємо отримані маршрути комівояжера
display uopt;
# --- Виведення результатів у впорядкованому вигляді ---

printf "\n===== \n";
printf "Кількість знайдених маршрутів: %d\n", nsol;
printf "Загальний час обчислень: %.3f сек\n", time_all;
printf "===== \n";
```

```
for {k in 1..nsol} {
    printf "Маршрут %d (Довжина: %d):\n", k, sum{i in 1..n, j in 1..n: j!=i}
d[i,j] * round(xopt[k,i,j]);
    #printf "Маршрут %d (Довжина: %d):\n", k, sum{i in 1..n, j in 1..n: j!=i}
d[i,j] * xopt[k,i,j];
    printf "Послідовність міст: ";
    printf "%d ", uopt[k,1];
    for {order in 1..n-1} {
        for {i in 2..n} {
            if round(uopt[k,i]) = round(order) then printf "%d ", i;
        }
    }
    printf "1 ";
    printf "\n\n";
}

printf "\n===== \n";
```

Протокол роботи програми CPLEX 22.1.2 з NEOS-сервера

NEOS Server Version 6.0

Job# : 16093581

Password : pHNZUrnC

User : An

Solver : milp:CPLEX:AMPL

Start : 2025-05-31 13:47:36

End : 2025-05-31 13:48:25

Host : prod-sub-1.neos-server.org

Disclaimer:

This information is provided without any express or implied warranty. In particular, there is no warranty of any kind concerning the fitness of this information for any particular purpose.

Announcements:

You are using the solver cplexamp.

Checking ampl.mod for cplex_options...

Executing AMPL.

processing data.

processing commands.

Executing on prod-exec-7.neos-server.org

'problem (1),(2),(3),(4),(5)' = 'problem (1),(2),(3),(4),(5)'

Presolve eliminates 0 constraints and 1 variable.

Adjusted problem:

3248 variables:

3192 binary variables

56 integer variables

6386 constraints, all linear; 22008 nonzeros

114 equality constraints

6272 inequality constraints

1 linear objective; 3192 nonzeros.

CPLEX 22.1.2: tech:threads = 4

CPLEX 22.1.2: optimal solution within tolerance; objective 1399214

107667 simplex iterations

6718 branching nodes

absmipgap=139.418, relmipgap=9.96404e-05

d_k = 1399210**_solve_time = 79.8931****time_all = 79.8931**

Presolve eliminates 0 constraints and 1 variable.

Adjusted problem:

3248 variables:

3192 binary variables

56 integer variables

6387 constraints, all linear; 22065 nonzeros

```
114 equality constraints
6273 inequality constraints
1 linear objective; 3192 nonzeros.
```

```
CPLEX 22.1.2: tech:threads = 4
CPLEX 22.1.2: optimal solution within tolerance; objective 1399214
100733 simplex iterations
5324 branching nodes
absmipgap=115.545, relmipgap=8.25784e-05
k = 2
d_k = 1399210
_solve_time = 15.6451

time_all = 95.5382
```

```
Presolve eliminates 0 constraints and 1 variable.
Adjusted problem:
3248 variables:
    3192 binary variables
    56 integer variables
6388 constraints, all linear; 22122 nonzeros
    114 equality constraints
    6274 inequality constraints
1 linear objective; 3192 nonzeros.
```

```
CPLEX 22.1.2: tech:threads = 4
CPLEX 22.1.2: optimal solution within tolerance; objective 1399214
95356 simplex iterations
4936 branching nodes
absmipgap=22, relmipgap=1.57231e-05
k = 3
d_k = 1399210
_solve_time = 24.4928

time_all = 120.031
```

Presolve eliminates 0 constraints and 1 variable.

Adjusted problem:

3248 variables:

3192 binary variables

56 integer variables

6389 constraints, all linear; 22179 nonzeros

114 equality constraints

6275 inequality constraints

1 linear objective; 3192 nonzeros.

CPLEX 22.1.2: tech:threads = 4

CPLEX 22.1.2: optimal solution within tolerance; objective 1399214

140156 simplex iterations

6166 branching nodes

absmipgap=129.551, relmipgap=9.25887e-05

k = 4

d_k = 1399210

_solve_time = 28.2846

time_all = 148.316

Presolve eliminates 0 constraints and 1 variable.

Adjusted problem:

3248 variables:

3192 binary variables

56 integer variables

6390 constraints, all linear; 22236 nonzeros

114 equality constraints

6276 inequality constraints

1 linear objective; 3192 nonzeros.

CPLEX 22.1.2: tech:threads = 4

CPLEX 22.1.2: optimal solution within tolerance; objective 1399298

96892 simplex iterations

4692 branching nodes

absmipgap=119.381, relmipgap=8.53149e-05

k = 5

```
d_k = 1399300
```

```
_solve_time = 18.4871
```

```
time_all = 166.803
```

```
nCalls = 10
```

```
nsol = 4
```

```
time_all = 166.803
```

```
uopt [*,*] (tr)
```

```
:      1      2      3      4      :=
```

```
1       1       1       1       1
```

```
2      29      28      29      28
```

```
3      15      42      15      42
```

```
4      22      35      22      35
```

```
5      31      26      31      26
```

```
6       4      53       4      53
```

```
7      35      22      35      22
```

```
8      53       4      53       4
```

```
9       6      51       6      51
```

```
10     56       1      56       1
```

```
11      2      55       2      55
```

```
12     52       5      52       5
```

```
13     24      33      24      33
```

```
14     23      34      23      34
```

```
15     33      24      33      24
```

```
16     26      31      26      31
```

```
17     40      17      40      17
```

```
18     25      32      25      32
```

```
19     11      46      11      46
```

```
20     39      18      39      18
```

```
21     21      36      21      36
```

```
22     12      45      12      45
```

```
23     19      38      19      38
```

```
24     32      25      34      23
```

```
25      9      48       9      48
```

```
26     41      16      41      16
```

```
27     27      30      27      30
```

28	48	9	48	9
29	30	27	30	27
30	8	49	8	49
31	47	10	47	10
32	37	20	37	20
33	14	43	14	43
34	51	6	51	6
35	5	52	5	52
36	54	3	54	3
37	18	39	18	39
38	55	2	55	2
39	17	40	17	40
40	28	29	28	29
41	42	15	42	15
42	7	50	7	50
43	36	21	36	21
44	38	19	38	19
45	49	8	49	8
46	45	12	45	12
47	10	47	10	47
48	34	23	32	25
49	1	56	1	56
50	43	14	43	14
51	46	11	46	11
52	50	7	50	7
53	44	13	44	13
54	20	37	20	37
55	13	44	13	44
56	16	41	16	41
57	3	54	3	54

;

=====

Кількість знайдених маршрутів: 4

Загальний час обчислень: 166.803 сек

=====

Маршрут 1 (Довжина: 1399214):

Послідовність міст: 1 49 11 57 6 35 9 42 30 25 47 19 22 55 33 3 56 39 37 23
54 21 4 14 13 18 16 27 40 2 29 5 24 15 48 7 43 32 44 20 17 26 41 50 53 46 51
31 28 45 52 34 12 8 36 38 10 1

Маршрут 2 (Довжина: 1399214):

Послідовність міст: 1 10 38 36 8 12 34 52 45 28 31 51 46 53 50 41 26 17 20 44
32 43 7 48 15 24 5 29 2 40 27 16 18 13 14 4 21 54 23 37 39 56 3 33 55 22 19
47 25 30 42 9 35 6 57 11 49 1

Маршрут 3 (Довжина: 1399214):

Послідовність міст: 1 49 11 57 6 35 9 42 30 25 47 19 22 55 33 3 56 39 37 23
54 21 4 14 13 18 16 27 40 2 29 5 48 15 24 7 43 32 44 20 17 26 41 50 53 46 51
31 28 45 52 34 12 8 36 38 10 1

Маршрут 4 (Довжина: 1399214):

Послідовність міст: 1 10 38 36 8 12 34 52 45 28 31 51 46 53 50 41 26 17 20 44
32 43 7 24 15 48 5 29 2 40 27 16 18 13 14 4 21 54 23 37 39 56 3 33 55 22 19
47 25 30 42 9 35 6 57 11 49 1

=====

Список посилань

1. Gutin G., Punnen A.P. *The traveling salesman problem and its variations*. Springer Science & Business Media, 2002. 830 p.
2. Сергієнко І.В., Шило В.П., Рошин В.О. *Дискретна оптимізація. Алгоритми та їхнє ефективне використання*: монографія. Київ: Наукова думка, 2020. 144 с.
3. Гуляницький Л.Ф., Мулеса О.Ю. *Прикладні методи комбінаторної оптимізації*: навч. посіб. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2016. 142 с.
4. Стецюк П.І., Соломон Д.І., Григорак М.Ю. Задачі про найкоротші k-вершинні цикли та шляхи. *Cybernetics and Computer Technologies*. 2021. 3. С. 15–33. <https://doi.org/10.34229/2707-451X.21.3.2>
5. Палагін О.В., Касім А.М., Касім М.М. Декомпозиційні методи системного аналізу в оптимізації та коопераційній еволюції інтерактивних геоінформаційних сервісів. *Кибернетика та системний аналіз*. 61(3). 2025. С. 46–64. <https://doi.org/10.34229/KCA2522-9664.25.3.5>
6. Базилевич Р.П., Кутельмах Р.К. Дослідження ефективності існуючих алгоритмів для розв'язання задачі комівояжера. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2009. 650. С. 235–245.
7. Стецюк П.І., Нуриев У.Г., Нуриева Ф.У. Новая модель целочисленного линейного программирования для задачи коммивояжера. Матеріали 7-ї Міжнародної наукової конференції «Математичне моделювання, оптимізація та інформаційні технології (ММОТІ-2021)», 15–19 листопада 2021 р. С. 319–325.

8. Задорожний Б.О., Корчинський О.О., Стецюк П.І., Швець А.В. Як знайти всі розв'язки задачі комівояжера? Тези доповідей XX міжнародної науково-практичної конференції «Математичне та програмне забезпечення інтелектуальних систем (MPZIS-2022)», Дніпро, 23–25 листопада 2022 р. Дніпро: ДНУ, 2022. С. 88–89.
9. Касім А., Стецюк П., Хом'як О. Задача комівояжера з багатьма розв'язками. Матеріали XXVII Міжнародного науково-практичного семінару «Комбінаторні конфігурації та їхні застосування», присвяченого 125-річчю Національного університету «Запорізька політехніка» (Запоріжжя-Кропивницький-Київ, 4–6 червня 2025 р.), 2025. С. 33–37.
10. NEOS Solver Concorde. URL: <https://neos-server.org/neos/solvers/co:concorde/TSP.html>.
11. NEOS Solver CPLEX. URL: <https://neos-server.org/neos/solvers/milp:Cplex/AMPL.html>.
12. TSPLIB. URL: <http://comopt.ifi.uni-heidelberg.de/software/TSPLIB95/tsp/>.
13. Applegate D., Cook W., Dash S., Rohe A. Solution of a min-max vehicle routing problem. *INFORMS Journal on Computing*. 2002. 14 (2). P. 132–143. <https://doi.org/10.1287/ijoc.14.2.132.118>
14. Gutin G., Jakubowicz H., Ronen S., Zverovitch A. Seismic vessel problem. *Communications in DQM*. 2005. 8. P. 13–20.
15. Bosch R., Herman A. Continuous line drawings via the traveling salesman problem. *Operations Research Letters*. 2004. 32 (4). P. 302–303. <https://doi.org/10.1016/j.orl.2003.10.001>
16. Johnson O., Liu J. A traveling salesman approach for predicting protein functions. *Source Code for Biology and Medicine*. 2006. 1. P. 3. <https://doi.org/10.1186/1751-0473-1-3>
17. Hitte C., Lorentzen T. D., Guyon R., Kim L., Cadieu E., Parker H. G., Quignon P., Lowe J. K. et al. Comparison of MultiMap and TSP/CONCORDE for constructing radiation hybrid maps. *Journal of Heredity*. 2003. 94 (1). P. 9–13. <https://doi.org/10.1093/jhered/esg012>
18. Aldous D., Percus A.G. Scaling and universality in continuous length combinatorial optimization. *Proceedings of the National Academy of Sciences USA*. 2003. 100 (20). P. 11211–11215. <https://doi.org/10.1073/pnas.1635191100>
19. World TSP. URL: <https://www.math.uwaterloo.ca/tsp/world/countries.html#DJ>.
20. Kasim A., Palagin A., Stetsyuk P., Khomiak O. Solutions to the symmetric traveling salesman problem for 1354 locations in the Kyiv region: Concorde solver. *DataverseUA*. 2025. V1. <https://doi.org/10.48788/DVUA/7P2OE6>
21. Палагін О.В., Васюхін М.І., Касім А.М. Наукові та інформаційно-технологічні засади розробки інтегрованих ГІС типу INSPIRE. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Безпека життєдіяльності на транспорті та виробництві – освіта, наука, практика (SLA-2020)», Херсон, 09–12 вересня 2020 р. Херсон: Херсонська державна морська академія, 2020. С. 160–164.
22. Qasem A.M. Formal Model of the Synthesized Screen Image of a Dynamic Situation in Areas of Monitoring Mobile Objects and its Implementation in a Web-Oriented Geoinformation. *Cybernetics and Systems Analysis*. 2017. 53 (1). P. 125–137. <https://doi.org/10.1007/s10559-017-9913-y>
23. Палагін О.В., Васюхін М.І., Касім А.М. Моделі, методи та засоби представлення в реальному часі об'єктів, які рухаються в навколорозмірному просторі. Тези доповідей міжвідомчої науково-технічної конференції «Проблемні питання розвитку озброєння та військової техніки» (Київ, 17–20 грудня 2012). К: ЦНДІ ОБТ, 2012. С.164–165.
24. Касім А.М., Касім М.М. Стратегії організації клієнт-серверної взаємодії у web-орієнтованих геоінформаційних системах. Матеріали IV науково-практичної конференції «Глушковські читання», Київ, 02 грудня 2015. К.: Вид-во «Політехніка», 2015. С.73–75.
25. Васюхін М.І., Бень А.П., Касім А.М. *Компьютерные системы: устройства связи с объектом*: монографія. Х.: ХГМА, 2019. 202 с.
26. Касім А.М., Палагін О.В. Відкритий набір FAIR-даних з Concorde-розв'язками задачі комівояжера для геопросторових локацій Київської області. Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна кібернетика: Глушковські читання». (Київ, 30 грудня 2025 р.). Київ: Інститут кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України, 2025. Вип. 14. С.201–207.